

Profesor Jiří Sláma

– archeolog, historik, numismatik

Profesor Jiří Sláma (* 23. listopadu 1934 – † 26. prosince 2020) patřil k nejvýznamnějším českým archeologům a historikům raného středověku druhé poloviny minulého a počátku tohoto století. Výraznou stopu zanechal také v české numismatice. Více jak čtvrtstoletí (od roku 1993) byl členem redakční rady *Numismatických listů*. Za své významné působení na poli numismatiky obdržel při příležitosti oslav 100. výročí založení České numismatické společnosti v roce 2019 *Medaili za zásluhy o numismatiku*.

Pražský rodák studoval v letech 1953–1958 na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy archeologii a historii. Po krátkém působení v Muzeu hl. m. Prahy a mostecké expozituře Archeologického ústavu ČSAV nastoupil roku 1960 jako asistent profesora Jana Eisnera na oddělení prehistorie při Katedře obecných dějin a pravěku na Filozofické fakultě (od 1990 Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou, dnes Ústav pro archeologii), s nímž spojil celý svůj následující profesní život a kde roku 1998 získal titul profesora. Mezi lety 1999 a 2002 pak ústav vedl jako ředitel.

Pro mnoho generací studentů zůstává Jiří Sláma nezapomenutelným průvodcem po složitém světě raného středověku. Vedl či oponoval desítky či spíše stovky diplomových a disertačních prací a příkladně naplňoval archetyp přísného, spravedlivého, ale současně laskavého a lidského vysokoškolského profesora plně oddaného odborným tématům, za nímž bylo možné kdykoliv přijít pro radu nebo jen povzbuzení ochabující vůle. Pověstná byla jeho celoživotně vedená bibliografická kartotéka se záznamy snad o všech oblastech života raně středověké společnosti od A až do Z. Příchozí tazatel na literaturu k určitému tématu vždy dostal kartičku a lakonický příkaz: „*Kolego / kolegyně, pište si!*“ Se svými žáky pan profesor neztrácel kontakt ani poté, co univerzitu opustili, a byl pravidelným návštěvníkem na jejich archeologických výzkumech a cenným rádcem ve vlastní vědecké práci.

Jiří Sláma navazoval na koncept tzv. slovanské archeologie, reprezentované před ním především Luborem Niederlem, Janem Eisnerem a Rudolfem Turkem, a tento směr se jeho odchodem vlastně definitivně uzavřel. V jeho díle můžeme sledovat postupný (i když jen implicitní) odklon od ukotvení raných českých dějin v rámci „Slovanstva“ ve prospěch narativu historické střední Evropy. Odborný zájem Jiřího Slámy primárně směřoval na území Čech a Moravy a jeho tematický rejstřík byl obdivuhodný. Vycházel z dokonalého ovládnutí historikova řemesla a znalosti domácí i středoevropské odborné produkce.

V rychle se měnícím světě je téměř s podivem, že na aktuálnosti neztratila ani řada jeho starších prací. Už v roce 1967 na sebe výrazně upozornil studií, která předznamenává jeho charakteristický úsporný, věcný rukopis. Jako vůbec první prezentoval celkové schéma vývoje osídlení Čech v průběhu raného středověku na základě archeologických pramenů. V době digitálního archivu a GIS analýz si lze jen těžko představit sběr a vyhodnocování informací o stovkách lokalit, získaných z papírových kartoték všech archeologických institucí napříč českou kotlinou. Výsledkem je perfektně vybroušená, jen několikastránková studie, v níž nezapadne ani slovo navíc.

Podobně koncentrovaně vytěžil i svůj katalog středočeských hrobových nálezů. Na základě identifikace pohybu keramiky na větší vzdálenosti anticipoval existenci tržní směny ve středních Čechách už v době prvních Přemyslovců.

Od 70. let se postupně rodil Slámův stěžejní koncept tzv. středočeské přemyslovské domény. Konfrontace svědectví písemných a archeologických pramenů mu umožnila vymezit rozsah území ovládaného prvními historickými Přemyslovci, které měl chránit věnc hradišť po jeho obvodu. Dvě monografie věnované různým aspektům raně středověkých opevněných center, publikované pak na konci 80. let, náleží k vrcholům Sláмова díla. S modelem expanze z malého, silně opevněného jádra do ostatních regionů přišla ve stejné době pro piastovské Polsko také Sláмова vážená kolegyně, poznaňská profesorka Zofia Kurnatowska. Jejich klíčové výkladové schéma vzniku raných států v „Nové Evropě“ sdílela a mnohdy stále sdílí středoevropská archeologie v zásadě dodnes, přestože pan profesor, bohužel však pouze v rozmluvách se svými kolegy, svůj náhled na toto téma na základě nových poznatků poněkud revidoval.

Díky svému komplexnímu zájmu o „svou“ epochu začal Jiří Sláma záhy věnovat pozornost také ekonomickým otázkám přemyslovského knížectví a s tím souvisejícímu mincovnictví. Zanechal za sebou řadu důležitých numismatických článků, od krátkých nálezových zpráv po studie věnované ekonomickým a politickým proměnám přemyslovského státu, ve kterých propojoval nové výsledky archeologického, numismatického a historického bádání. Interdisciplinární přístup a vytváření komplexního obrazu vycházejícího z neustálé odborné kritické práce se staršími i novými prameny byly typickým rysem prací Jiřího Slámy.

S novými poznatky neváhal přehodnotit i své starší názory. Asi nejznámějším numismatickým příkladem otevřenosti pana profesora je spor o počátky českého mincovnictví spojený s kauzou tzv. svatováclavského kazaňského denáru, ve skutečnosti olověného falsa nejistého původu. Nejinak tomu bylo i v případě dalšího z mnoha důležitých témat Jiřího Slámy, kterým byli Slavníkovci a sv. Vojtěch. S využitím numismatické revize slavníkovského mincovnictví a kritickým rozbořením archeologických a historických pramenů zbavil Slavníkovce, jeden z vícero českých velmožských rodů, nálepky posledních konkurentů Přemyslovců. Ztotožnil se také s revidovaným čtením opisu na tzv. biskupském denáru přiřazovaném původně sv. Vojtěchovi, který však nese jméno jeho nástupce, třetího pražského biskupa Thiddaga, a inicioval

u příležitosti 1000. výročí jeho úmrtí v roce 2017 konferenci a vznik publikace věnované této historické osobnosti.

I přes těžkou životní zkoušku v závěru jeho života, kdy se vzdal přímého kontaktu s univerzitním prostředím, však na svou práci nerezignoval zcela. Nadále vedl disertační práce svých žáků a neustával ani ve své vlastní práci, o čemž svědčí nejen jeho účast na oslavách svatoludmilského milénia a podíl na autorství raně středověké části nové expozice Dějiny v Národním muzeu, ale také rozsáhlý komentář k překladu svatováclavské legendy Karla IV. Kniha vyšla již po smrti pana profesora a o její přípravě neměli tušení ani nejbližší kolegové.

● □ 1: Zdena a Jiří Slámovi. Z rodinného archivu.

Onou poslední životní zkouškou Jiřího Slámy byla těžká nemoc jemu nejbližší osoby. Bez váhání se stáhl z vědeckého života, aby se mohl plně věnovat péči o svou životní lásku, manželku Zdenu. Obdivuhodný čin, pro který měl pan profesor prosté a krásné vysvětlení: „*Celý život se o mne láskyplně starala ... a já kdysi před Bohem slíbil, že budu v dobrém i zlém ...*“. Slovy nelze lépe vyjádřit charakter moudrého, bohabojného, čestného a laskavého člověka a učitele. Bylo nám velikou ctí se s Vámi setkat.

Nikdy nezapomeneme! Budte s Bohem, pane profesore!

Ivo ŠTEFAN – Luboš POLANSKÝ – Jan MAŘÍK